

تحلیل محتوای کتاب فارسی سوم ابتدایی بر پایه ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در سند تحول بنیادین

مهدی رضایی

عضو هیأت علمی، گروه علوم تربیتی، پردیس شهید چمران، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

محمد مهدی نامی

دانشجوی کارشناسی رشته آموزش ابتدایی، گروه علوم تربیتی، پردیس شهید چمران، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

فائزه افتخاری روزبهانی

مدرس، گروه علوم تربیتی، پردیس شهید چمران، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

چکیده

رشد و تربیت مناسب اخلاقی و دینی یکی از اهداف اساسی ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در سند تحول بنیادین محسوب می‌شود. یکی از راه‌های اساسی دستیابی به این ساحت در نظام تعلیم و تربیت، کتابهای درسی فارسی است و دوره ابتدایی به جهت شکل دادن به شخصیت فردی و اجتماعی دانش‌آموزان از جایگاه مهمی برخوردار است. هدف از پژوهش حاضر، بررسی میزان توجه به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی به عنوان یکی از ساحت‌های شش‌گانه تربیت در سند تحول در کتاب فارسی مقطع سوم ابتدایی چاپ سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ است. این پژوهش با روش تحلیل محتوا به دنبال بررسی جایگاه ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب مذکور می‌باشد تا میزان توجه به مولفه‌های تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی را نشان دهد. ابتدا با توجه به اهداف سند تحول بنیادین در دوره یادشده، ۲۰ مؤلفه در بخش ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی استخراج و سپس محتوای کتاب مورد بحث براساس این مؤلفه‌ها بررسی گردید. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد از میان مضمون‌های مطرح شده در درس و بخش‌های مختلف کتاب فارسی مقطع سوم ابتدایی، در ۸۰ مورد به مؤلفه‌های تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی پرداخته شده است. از میان مولفه‌های ساحت مذکور، بیشترین میزان توجه به ترتیب زیر مؤلفه‌های توجه به فضایل اخلاقی و ارزش‌های دینی با ۱۷/۵ درصد، سپاسگزاری و شکرگزاری با ۱۶/۲۵ درصد و مهربانی با ۱۵ درصد می‌باشد. همچنین، بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی در قالب متن نثر کتاب و با فراوانی ۳۶/۲۵ درصد و کم‌ترین میزان توجه در بخش درک مطلب با فراوانی ۱/۲۵ درصد بوده است.

واژگان کلیدی: تحلیل محتوا، سند تحول بنیادین، ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، فارسی مقطع سوم ابتدایی.

مقدمه

واژه تربیت در لغت به معنی پروردن کسی و ادب و اخلاق را به وی آموختن به کار رفته است (معین، ۱۳۸۸). شهید مطهری تربیت را عبارت از پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادها و ایجاد تعادل و هماهنگی میان آنها دانسته است (مطهری، ۱۳۹۹، ص. ۹۰). با توجه به اینکه تعلیم و تربیت در راستای رشد و شکوفایی استعدادها، شناسایی و هدایت صحیح ظرفیت و توانمندیهای دانش آموزان و نهایتاً پرورش انسانهای شایسته نقش محوری دارد، می توان آن را از عوامل بسیار مهم در توسعه پایدار و همه جانبه کشور دانست. به منظور ارتقای کارآمدی نظام تعلیم و تربیت بر اساس تحولات در عرصه های مختلف، سیاستگذاران فرهنگی کشور و نخبگان و دست-اندرکاران عرصه تعلیم و تربیت در سال ۱۳۹۰ نظامی مدون را در قالب «سند تحول بنیادین نظام آموزشی» تدوین و برای اجرا آماده کردند (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). در این سند، مفهوم تربیت در جامع ترین صورت آن به عنوان فرایندی جامع، شامل تمام تلاش های زمینه ساز تحول اختیاری و آگاهانه آدمی دیده شده است که به شکل مقوله ای واحد، یکپارچه و درهم تنیده، تحول در تمام ابعاد وجودی انسان را در بر می گیرد (ابراهیم زاده، ۱۳۹۷). سند مذکور شامل ساحت های شش گانه (تربیت اجتماعی و سیاسی، تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، تربیت زیبایی شناختی و هنری، تربیت زیستی و بدنی، تربیت اقتصادی و حرفه ای و تربیت علمی و فناوری) می باشد که در این پژوهش، کتاب فارسی در مقطع سوم ابتدایی از منظر ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی اول بررسی شده و مبنای تحلیل، جمله ها، تصاویر و سایر بخش های دروس ها این کتاب است. در سند تحول بنیادین نظام آموزشی، ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی عبارت است از: بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی که ناظر به رشد و تقویت مرتبه قابل قبولی از جنبه دینی و اخلاقی حیات طیبه در وجود متریبان است و شامل همه تدابیر و اقداماتی است که برای پرورش ایمان و التزام آگاهانه و اختیاری متریبان نسبت به مجموعه ای از باورها، ارزشها، اعمال و... در راستای تکوین و تعالی هویت دینی و اخلاقی ایشان صورت می پذیرد؛ لذا قلمرو ساحت تربیت اعتقادی-عبادی و اخلاقی، ناظر به خودشناسی و معرفت نسبت به خداوند متعال، معاد، نبوت و... (ابعاد خاص و عام تربیت) است.

از آنجا که دوره ابتدایی به دلیل روح و ذهن پاک و آماده دانش آموزان بسیار مهم و حساس است؛ تدوین و ارایه محتوای مناسب در کتاب فارسی می تواند اثر شگرفی بر پرورش و دستیابی به اهداف ساحت تربیت اعتقادی-عبادی و اخلاقی فراگیران داشته باشد (پاشایی، ۱۴۰۱). کتاب های فارسی دوره ابتدایی به عنوان نخستین منبع دسترسی به سواد، تفکر و دانایی در کودکان، نقش بسیار مهمی در پرورش شخصیت و تربیت اخلاقی دانش آموزان به عنوان آینده سازان کشور در انتخاب راه درست زندگی بر مبنای معیارهای دینی همچون قناعت، عزت نفس، خویشتنداری و اعتدال در زندگی دارد. از این رو پژوهش حاضر در پی آن است که به بررسی جایگاه تربیت اعتقادی-عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی سوم ابتدایی بپردازد تا ضمن تاکید بر جایگاه آموزش در رشد شخصیت اخلاقی فراگیران، بتواند در حد امکان نقاط ضعف این جنبه از اهداف تعلیم و تربیت رسمی کشور را شناسایی و معرفی نماید.

اهداف، سوالات و پیشینه پژوهش

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان توجه کتاب فارسی سوم ابتدایی به مولفه‌های مرتبط با ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در متن، تصاویر و سایر بخش‌های کتاب مذکور می‌باشد.

فرضیه‌های این پژوهش عبارتند از:

الف- تصاویر در کتاب درسی فارسی سوم ابتدایی بیشترین نقش را در شناسایی و تقویت ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دارد.
ب- توجه به فضایل اخلاقی بیشترین مولفه مرتبط با ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی را در کتاب درسی فارسی سوم ابتدایی به خود اختصاص داده است.

ج- دروس پایانی کتاب فارسی مقطع سوم ابتدایی بیشتر به ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دانش آموزان پرداخته‌اند.

سوالات پژوهش مبتنی بر فرضیه‌ها به شرح ذیل است:

الف- چه میزان به تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب درسی فارسی سوم ابتدایی پرداخته شده است؟

ب- آیا تصاویر در تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دانش آموزان نقش پررنگی دارند؟

ج- در کتاب درسی فارسی مقطع سوم ابتدایی، از بین مولفه‌هایی که به عنوان ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی تعریف شده‌اند، به کدامیک از مولفه‌ها بیشترین توجه شده است؟

د- با توجه به مولفه‌های تعریف شده، کدام درس کتاب فارسی مقطع سوم ابتدایی، بیشترین تمرکز را بر روی تقویت ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دانش‌آموزان دارد؟

پژوهشگران و صاحب‌نظران در این زمینه و سایر ساحت‌های مندرج در سند تحول، پژوهش‌های متعددی انجام داده و به نتایجی مهم دست یافته‌اند که برخی از آنها به شرح ذیل است:

- پاشایی (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی براساس ساحت‌های تربیت سیاسی و اجتماعی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» دریافتند با وجود تأکید شورای برنامه‌ریزی تألیف کتب فارسی، مؤلفان کتاب‌های فارسی به این ساحت در حد جایگاه خود توجه نکرده‌اند و برخی کتب، مانند پایه اول و دوم دوره ابتدایی، به این ساحت‌ها کم‌تر و در سال‌های پایانی این دوره بیش‌تر پرداخته شده است. بیش‌ترین میزان توجه در شش سال مربوط به «آشنایی با قهرمانان تاریخی ملی و مذهبی و احترام به نماد ملی» مربوط به ساحت تربیت سیاسی با ۳۷ مورد و کم‌ترین توجه مربوط به دو مؤلفه «حفظ اسرار دیگران» و «توانایی‌های زبان ملی، محلی، و جهانی» از ساحت تربیت اجتماعی با سه مورد بوده است.

- یافته‌های فرهنگی و گرامی طیبی (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه بر پایه ساحت‌های شش گانه تربیت در سند تحول بنیادین نشان می‌دهد از مجموع ۶۸۸ فراوانی، ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی با ۲۶۲ واحد و ساحت تربیت زیستی و بدنی با نوزده واحد، به ترتیب دارای بیشترین و کمترین فراوانی هستند.

- رهنمایی و خوش اخلاق (۱۳۹۹) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی از منظر ارزش‌های اجتماعی سند تحول آموزش و پرورش» به بررسی ارزش‌های اجتماعی موردتوجه در سند تحول پرداخته و انطباق آنها را در کتاب‌های درسی مورد تحلیل و توصیف قرارداد.

- وفائی و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی میزان توجه به ساحت‌های ششگانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی پرداخته و نتیجه گرفته‌اند در این کتابها مجموعاً ۵۲۸ بار (پایه سوم ۱۳۸، پایه چهارم ۸۷، پایه پنجم ۱۳۶ و پایه ششم ۱۶۷ بار) به ساحت‌های ششگانه تربیتی توجه شده است. از میان ابعاد بررسی شده، بُعد علم و فناوری با میزان بار اطلاعاتی ۰/۹۸ و ضریب اهمیت ۰/۱۷۸ بیشترین توجه را به خود اختصاص داده؛ درحالی که بُعد اقتصادی و حرفه‌ای با میزان بار اطلاعاتی ۰/۷۳۳ و ضریب اهمیت ۰/۱۳۳ دارای کمترین میزان توجه است.

- محمدی پویا، صالحی و مومیوند (۱۳۹۴) در مقاله خود با عنوان «تحلیل محتوای نهج البلاغه براساس ساحت‌های ششگانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» دریافتند ارتباط تنگاتنگ ساحت‌های تربیتی سند تحول با متن نهج البلاغه نشان می‌دهد که پژوهشهایی از این دست به غنی ترشدن اسناد تعلیم و تربیت توسط متن‌های دینی و اسلامی کمک می‌کنند.

- قاسمی و کاظمی (۱۳۹۳) به تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآنی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش پرداخته و دریافتند از ۳۳ هدف تدوین شده در کتاب، تعداد ۳۲ هدف یعنی ۹۶/۹۶ درصد اهداف کتاب دارای ارجاع به آیات قرآنی می‌باشند و ۱ هدف یعنی ۳/۰۴ درصد اهداف دارای ارجاع به آیات قرآنی نمی‌باشد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد در زمینه کتابهای فارسی دوره اول ابتدایی به طور اخص سوم ابتدایی، علی‌رغم اهمیت زیاد درس‌های نظم و نثر در حوزه تربیت و همچنین نیاز مبرم اولیاء و مربیان به شیوه‌های صحیح و مؤثر برای تربیت فراگیران در وضعیت سنی دوره مورد بحث و متناسب با این دوره از رشد دانش‌آموزان، پژوهشی مرتبط با ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی درباره این کتاب صورت نگرفته است.

روش تحقیق

با توجه به هدف کلی این تحقیق (تحلیل محتوای کتاب درسی)، پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و با توجه به ماهیت موضوع و اهداف پژوهش، جزء پژوهشهای توصیفی از نوع تحلیل محتوا می‌باشد؛ زیرا معلمان و دانش‌آموزان از میزان توجه به امور تربیتی، اخلاقی و عبادی آگاهی پیدا کرده و برای رشد و افزایش دانش خود در این زمینه‌ها تلاش می‌کنند. از لحاظ محیط پژوهشی میدانی و از نظر داده‌های جمع‌آوری شده کیفی است.

با توجه به ماهیت موضوع، کتاب درسی فارسی سوم ابتدایی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ به عنوان جامعه پژوهشی در نظر گرفته شده است. دلیل انتخاب کتاب فارسی آن است که این کتاب بیشترین تأثیر را در ذهن و زبان کودک گذاشته و نقش بسیار مهمی در پرورش شخصیت و تربیت اخلاقی دانش‌آموزان به عنوان آینده‌سازان کشور دارد. نمونه آماری شامل متن، تصاویر و سایر بخش‌ها از جمله حکایت و بخوان و بیندیش می‌باشد. در این پژوهش سعی شده تا مفاهیم جملات، تصاویر، اشکال، اشعار و سایر بخش‌ها به گونه‌ای بر اساس مولفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دسته‌بندی گردد.

روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت میدانی و کتابخانه‌ای است. از کتابخانه، منابع اینترنتی، مقالات موجود در مجلات داخلی و بین‌المللی و چک لیست مولفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی برای جمع‌آوری اطلاعات این پژوهش استفاده شده است. داده‌ها با مراجعه مستقیم به متن و محتوای کتاب درسی فارسی سوم ابتدایی و سپس مطالعه و بررسی دقیق آن گردآوری شد.

یافته‌ها

ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی ضمن تأکید بر سیره ائمه و اولیای الهی مانند بردباری و عزت‌نفس جهت انتخاب راه درست زندگی، گزینش اصول و آداب زندگی را بر مبنای معیارهای دینی همچون قناعت، خویشتنداری و سعه صدر در نظر دارد و آن را ارزیابی می‌کند. ۲۰ مولفه تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی تعریف شده در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- لیست مولفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی جهت تحلیل محتوای کتاب فارسی سوم ابتدایی

ردیف	نام مولفه
۱	آزادی انتخاب عمل (a)
۲	ارتباط با خدا (b)

ردیف	نام مولفه
۳	امر به معروف و نهی از منکر (c)
۴	بردباری (d)
۵	پرهیز از کینه و حرص (e)
۶	استغفار (f)
۷	توجه به فضایل اخلاقی و ارزش های دینی (h)
۸	دوری از گناه و ظلم (i)
۹	توجه به روز قیامت (j)
۱۰	فروتنی (k)
۱۱	عزت نفس (l)
۱۲	مسخره نکردن (m)
۱۳	عدل و داد (n)
۱۴	سپاسگزاری و شکرگزاری (o)
۱۵	مهربانی (p)
۱۶	احسان و نیکی (q)
۱۷	پشتکار و فعال بودن (r)
۱۸	عمل به دستورات الهی (s)
۱۹	قناعت (t)
۲۰	انتظار فرج (z)

با بررسی ۲۰ مولفه ساحت یادشده در کتاب فارسی سوم ابتدایی، فراوانی توجه به مولفه های تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی به تفکیک درس در جدول ۲ آمده است. این جدول حاوی اطلاعاتی نظیر فراوانی، درصد و درصد فراوانی تجمعی می باشد.

جدول ۲- فراوانی میزان توجه به مولفه های تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی از نظر محتوا

درس	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
۱	۵	۶/۲۵	۶/۲۵
۲	۳	۳/۷۵	۱۰
۳	۲	۲/۵	۱۲/۵
۴	۲	۲/۵	۱۵
۵	۲	۲/۵	۱۷/۵
۶	۹	۱۱/۲۵	۲۸/۷۵
۷	۷	۸/۷۵	۳۷/۵
۸	۷	۸/۷۵	۴۶/۲۵
۹	۸	۱۰	۵۶/۲۵
۱۰	۴	۵	۶۱/۲۵
۱۱	۴	۵	۶۶/۲۵
۱۲	۳	۳/۷۵	۷۰
۱۳	۵	۶/۲۵	۷۶/۲۵
۱۴	۳	۳/۷۵	۸۰
۱۵	۱	۱/۲۵	۸۱/۲۵
۱۶	۱	۱/۲۵	۸۲/۵
۱۷	۴	۵/۰	۸۷/۵

درس	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
ستایش و نیایش	۱۰	۱۲/۵	۱۰۰
مجموع	۸۰	۱۰۰	

حسب بررسی ها، در مجموع تعداد ۸۰ مورد متن، تصاویر و مضمون سایر بخش های هر درس به مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی اشاره نموده است. از این تعداد، بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های مذکور در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی در دروس ستایش و نیایش (مجموعاً با ۱۰ مورد) و درس ۶ (با ۹ مورد) و کمترین فراوانی به دروس ۱۵ و ۱۶ (یک نمونه) تعلق دارد. البته درس ۱۳ به عنوان درس آزاد بوده و صرفاً بخش بخوان و حفظ کن این درس در تحلیل آمده است.

توزیع فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی به تفکیک مؤلفه‌ها مندرج در جدول ۳ نشان می‌دهد در هر درس به کدامیک از مؤلفه‌های مذکور اشاره شده است.

جدول ۳- فراوانی میزان توجه به مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی سوم ابتدایی به تفکیک مؤلفه

درس	نام مؤلفه (ها)	کل
۱	h,a,l,s,o	۵
۲	3r	۳
۳	o, b	۲
۴	o, n	۲
۵	o, r	۲
۶	2o, h, s,3p,e,k	۹
۷	2q,p,d,2i,h	۷
۸	q,p,h,3b,s	۷
۹	e,h, b,3s,2z	۸
۱۰	i,p,o,b	۴
۱۱	t,3h	۴
۱۲	d,e,h	۳
۱۳	4h,q	۵
۱۴	r,s,h	۳
۱۵	p	۱
۱۶	c	۱
۱۷	m,2o,p	۴
ستایش و نیایش	4o,s,4p,e	۱۰
مجموع	14h,13o,12p,a,l,8s,5r,6b,n,4e,k,4q,2d,3i,2z,t,m	۸۰

با توجه به جدول ۳، بیشترین میزان توجه به ترتیب زیر مؤلفه های توجه به فضایل اخلاقی و ارزش های دینی (h) با ۱۷/۵ درصد سپاسگزاری و شکرگزاری (o) با ۱۶/۲۵ درصد و مهربانی (p) با ۱۵ درصد و بوده است. همچنین، به زیرمؤلفه های عزت نفس، آزادی انتخاب عمل، مسخره نکردن، فروتنی، قناعت و عدل کمترین توجه صورت گرفته است. در ضمن، در فارسی سوم ابتدایی به مقوله های استغفار و توجه به معاد (که البته متناسب با سن دانش آموز نبوده) اشاره نشده است.

نمونه هایی از زیرمؤلفه های فوق‌الذکر مطروحه در کتاب فارسی سوم ابتدایی، در ذیل آمده است:

درس ۱۱: «هر که نان از عمل خویش خورد منت حاتم طایی نبرد» (صفحه ۸۸ کتاب) در مورد افرادی استفاده می شود که به دلیل

مناعت طبع، دست نیاز به سوی دیگران دراز نمی کنند و به داشته های خود، قناعت می کنند.

حکایت راز جعبه (صفحه های ۹۱ و ۹۰ کتاب) به موضوع رازداری به عنوان یکی از فضائل اخلاقی اشاره دارد.

درس ۱۷: «می خواستم فریاد بزنم و از خدای بزرگ برای آفرینش این همه زیبایی و عظمت تشکر کنم.» (صفحه ۱۲۱) به موضوع سپاسگزاری و تشکر اشاره می کند.

شعر مثل باران (صفحه ۵۵) به صفات مهربان، ساده و بی ادعا (فروتن) بودن باران اشاره دارد.

در ارتباط با توزیع فراوانی ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی بر حسب نوع محتوای درس ها، با توجه به اینکه کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی، علاوه بر متن درس و تصاویر شامل بخش های مختلف از جمله بیاموز و بگو، واژه آموزی، درک مطلب و بخوان و بیندیش نیز می باشد، فراوانی و درصد میزان توجه به مؤلفه های یادشده در کتاب مذکور در قالب هریک از محتوای مذکور بررسی و نتیجه در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴- فراوانی میزان توجه به مؤلفه های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی سوم ابتدایی بر حسب نوع محتوا

نوع محتوا	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
متن نثر	۲۹	۳۶/۲۵	۳۶/۲۵
متن نظم (شعر)	۵	۶/۲۵	۴۲/۵
تصویر	۷	۸/۷۵	۵۱/۲۵
بخوان و بیندیش	۹	۱۱/۲۵	۶۲/۵
واژه آموزی	۲	۲/۵	۶۵
نگاه کن و بگو	۵	۶/۲۵	۷۱/۲۵
بیاموز و بگو	۲	۲/۵	۷۳/۷۵
نمایش بی کلام	۰	۰	۷۳/۷۵
درک مطلب	۱	۱/۲۵	۷۵/۰۰
درک و دریافت	۳	۳/۷۵	۷۸/۷۵
مثل	۲	۲/۵	۸۱/۲۵
صندلی صمیمیت	۰	۰	۸۱/۲۵
حکایت	۲	۲/۵	۸۳/۷۵
بخوان و حفظ کن	۱۳	۱۶/۲۵	۱۰۰
مجموع	۸۰	۱۰۰	

با توجه به جدول ۴، بیشترین میزان توجه به مؤلفه های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی در قالب متن نثر کتاب و با فراوانی ۳۶/۲۵ درصد (۲۹ مورد) صورت گرفته و کم ترین میزان توجه در بخش درک مطلب با فراوانی ۱/۲۵ درصد (یک مورد) بوده است. تصاویر تنها با ۸/۷۵ درصد در تربیت ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دانش آموزان پایه سوم ابتدایی نقش داشته اند که مغایر با فرضیه پژوهش ارزیابی می گردد. البته بخش های صندلی صمیمیت و نمایش بی کلام اصلاً به مؤلفه های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی نپرداخته اند.

نتیجه گیری و بحث

با توجه به اینکه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰ تدوین و در کتابهای درسی، تغییراتی مبتنی بر اهداف این سند از دوره ابتدایی آغاز شد، پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان توجه به یکی از ساحت های شش گانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش

و پرورش در کتاب فارسی سوم ابتدایی انجام شده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی ۲۰ مولفه ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم دوره ابتدایی، انجام شده است.

در پاسخ به سوالات پژوهش، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد: نخست، در محتوای کتاب درسی فارسی مقطع سوم ابتدایی، در ۸۰ مورد به مؤلفه‌های تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی پرداخته شده است. دوم، از میان مولفه‌های ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، بیشترین میزان توجه به ترتیب زیر مؤلفه‌های توجه به فضایل اخلاقی و ارزش‌های دینی با ۱۷/۵ درصد سپاسگزاری و شکرگزاری با ۱۶/۲۵ درصد و مهربانی با ۱۵ درصد بوده که مطابق با فرضیه پژوهش است. همچنین، به زیرمؤلفه‌های عزت نفس، آزادی انتخاب عمل، مسخره نکردن، فروتنی، قناعت و عدل کمترین توجه صورت گرفته است. این مسئله نیز با یافته‌های محمدی پویا، صالحی و مومیوند (۱۳۹۴) همسویی دارد و با یافته‌های وفایی، فضل‌اللهی و طالعی فرد (۱۳۹۶) همسو نیست. سوم اینکه بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های مذکور در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی در دروس ستایش و نیایش (مجموعاً با ۱۰ مورد) و درس ۶ (با ۹ مورد) و کمترین فراوانی به دروس ۱۵ و ۱۶ (با یک مورد) تعلق دارد که مغایر با فرضیه پژوهش ارزیابی می‌گردد. البته درس ۱۳ به عنوان درس آزاد بوده و بخش بخوان و حفظ کن این درس در تحلیل آمده است. چهارم، بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی در قالب متن نثر کتاب و با فراوانی ۳۶/۲۵ درصد (۲۹ مورد) صورت گرفته و کم‌ترین میزان توجه در بخش درک مطلب با فراوانی ۱/۲۵ درصد (یک مورد) بوده و بخش‌های صندلی صمیمیت و نمایش بی‌کلام اصلاً به مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی نپرداخته‌اند. تصاویر تنها با ۸/۷۵ درصد در تربیت ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی نقش داشته‌اند که مغایر با فرضیه پژوهش ارزیابی می‌گردد.

با توجه به هدفهای تربیتی سند تحول بنیادین در دوره ابتدایی در ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، دانش‌آموز باید:

الف- با مشارکت در فعالیتهای عبادی و خیرخواهانه، مقوله‌هایی همچون پرهیز از فخرفروشی، رفتار عادلانه و امر به معروف و نهی از منکر درقبال دیگران را تجربه کند و با دوری جُستن از گناه و رذایل اخلاقی، فضائل اخلاقی همچون تواضع و ارتباط با خدا را در خود تقویت بخشد.

ب- با شناخت سیره ائمه و اولیای الهی مانند بردباری، عدل و داد و عزت نفس، روش‌هایی برای بهبود سبک زندگی فردی و اجتماعی و حفاظت از خود و دیگران در برابر مسائل و آسیب‌های فرهنگی را برگزیده و به کار گیرد.

پیشنهاد: اگرچه یافته‌های این پژوهش نشان داد توجه به مولفه‌های ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی مطرح شده در کتاب فارسی در مقطع سوم ابتدایی می‌تواند دانش‌آموزان آینده ساز کشور را به صورت افرادی مؤثر در اهمیت و شناخت اصول و مبانی اعتقادی و اصول و آداب زندگی تبدیل نماید؛ لیکن به استناد نتایج به دست آمده از این پژوهش می‌توان به برنامه ریزان درسی و مؤلفان کتاب‌های درسی و سایر دست‌اندرکاران ذی ربط، پیشنهادهای زیر را ارائه نمود:

الف- توصیه می‌شود در کتاب فارسی پایه سوم ابتدایی به نقش مولفه‌های امر به معروف و نهی از منکر، بخشش و استغفار در شناخت آداب و سبک زندگی و مباحث اخلاقی توجه لازم صورت گیرد.

ب- با وجود توجه به مؤلفه‌های ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی مطرح شده در این پژوهش، پیشنهاد می‌شود ترویج فرهنگ دینی و اعتقادی با نمونه‌های ملموس در کتاب درسی گنجانده شود.

ج- برجسته‌سازی جایگاه ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب فارسی از طریق بیان صریح فهرستی از انتظارات و هدفهای تربیتی مباحث کتاب در صفحات آغازین درس‌ها و فصل‌ها همراه با طراحی آزمونهای جهت سنجش ابعاد ادراکی و عملکردی مربیان و دانش‌آموزان در هر مبحث مدنظر قرار گیرد.

د- در بخش‌های واژه‌آموزی، نگاه کن و بگو، درک مطلب و بیاموز و بگو از تصاویر و جملات متناسب و مرتبط با مولفه‌های تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی استفاده شود.

ه- با توجه به تاکید بر آموزش مسئولیت‌پذیری، جرات‌ورزی و ادب در طرح تحول‌خواه، توصیه می‌شود با اجرای طرح خوانا به تقویت این ساحت کمک شود.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۹۷). فلسفه تربیت. تهران: پیام نور.
- پاشایی، محمدرضا. (۱۴۰۱). تحلیل محتوای کتابهای فارسی دوره ابتدایی براساس ساحت‌های تربیت سیاسی و اجتماعی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۲۲(۸)، ۲۰۱-۲۲۵.
- Doi:10.30465/CRTLS.2022.35885.2210
- رهنمایی، احمد و ابوالفضل خوش اخلاق (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کیفی کتاب های فارسی دوره ابتدایی از منظر ارزش های اجتماعی سند تحول آموزش و پرورش. مجله معرفت، ۲۹ (۷)، ۷۵-۸۵.
- شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). مبانی نظری سند تحول بنیادین. تهران: شورای عالی وزارت آموزش و پرورش.
- فرهادی، نواز الله، گرامی طیبی، زهرا. (۱۴۰۰). تحلیل محتوای کتابهای فارسی متوسطه اول بر پایه ساحت های شش گانه تربیت در سند تحول بنیادین. دو فصلنامه علمی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۹(۱۶)، ۲۰۵-۲۲۸.
- قاسمی، حسینی و محمود کاظمی (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه های آسمان پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآنی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. نوآوریهای آموزشی، ۵۲(۴)، ۱۰۰-۱۱۶.
- محمدی پویا، فرامرز، صالحی، اکبر، مومیوند، فاطمه، (۱۳۹۴). تحلیل محتوای نهج البلاغه براساس ساحت های ششگانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. پژوهشنامه نهج البلاغه، ۳(۱۰)، ۶۳-۸۱.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۹۹). تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: صدرا.
- معین، محمد. (۱۳۸۸). فرهنگ فارسی (جلد ۴). تهران: امیرکبیر.
- وفائی، رضا، فیض‌الهی قمشی، سیف‌الله، طالعی فرد، احمد. (۱۳۹۶). بررسی میزان توجه به ساحت‌های ششگانه تربیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتابهای درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی، ۲(۲)، ۸۸-۹۶.

Content Analysis of the third elementary Persian book on the basis of belief, worship and ethics in the fundamental change document

Mehdi Rezaei ²

Associate Professor, Shahid Chamran Campus,
Farhangian University, Tehran

Mohammad Mahdi Nami¹

B.Sc. Student, Primary Education, Shahid Chamran
Campus, Farhangian University, Tehran

Faezeh Eftekhari Rouzbahani

Assistant Professor, Shahid Chamran Campus, Farhangian University, Tehran

Abstract

Appropriate moral and religious growth and upbringing is considered one of the main goals of the religious, religious and moral sphere in the foundational transformation document. One of the basic ways to reach this field in the education system is Persian textbooks, and the elementary course has an important position in order to shape the individual and social personality of students. The purpose of the present research is to investigate the level of attention paid to religious, religious and moral areas as one of the six areas of education in the document of transformation in the Persian book of the third grade of elementary school published in the academic year of 1402-1403. This research, with the method of content analysis, seeks to investigate the position of religious, religious and moral areas in the mentioned book to show the level of attention to religious, religious and moral education components. The results of this paper show that out of the themes raised in the lessons and different sections of the Persian book of the third grade of elementary school, in 80 cases, the components of religious, devotional and moral education have been discussed. Among the components of the mentioned field, the highest amount of attention is the attention to moral virtues and religious values with 17.5%, gratitude with 16.25% and kindness with 15%. Also, the highest amount of attention to the components of religious, devotional and moral education in the book was in the form of prose text with a frequency of 36.25% and the lowest amount of attention was in the comprehension section with a frequency of 1.25%.

Keywords: Content analysis, document of fundamental change, religious, religious and moral field, Persian of the third grade of elementary school.

² Corresponding Author